

## Algunes reflexions sobre l'animació socio-cultural

Enric Ripollès Bosch\*

"L'emergència dels fenòmens de l'animació sociocultural no és pas una qüestió d'atzar. S'inscriu en una història i en una maduració socials que determinen, en funció de les necessitats o els fracassos, l'aparició de noves formes d'activitat i d'investigacions socials.» (Delorme, 1985: 27)

"El caràcter projectiu i evolutiu de l'educació, en virtut dels seu optimitzant dinamisme, constitueix un factor d'evolució sociocultural que, a la vegada, reverteix en formes educatives noves. No es tracta sols d'una acció del que és social i cultural sobre l'educació, sinó també d'una acció del que és humà i educatiu sobre el que és social, en una interrelació dinàmica i oberta, promotora o generadora d'evolució humana, social i cultural..." (Sanvisens, 1984: 12-13)

El fenomen de l'animació sociocultural (ASC)<sup>1</sup>, a partir d'una infinitat d'*experiències i resultats que la precedeixen*, viu en l'actualitat espanyola un *moment òptim* quant al reconeixement i extensió. En aquest breu article s'intenten introduir algunes notes bàsiques amb la intenció que serveixin com a punt de partida per continuar reflexionant sobre el perquè de l'actualitat i la vigència d'aquesta manifestació.

---

\* Enric Ripollès Bosch és professor titular del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona. Professor de les matèries «Programes d'animació sociocultural» i «Serveis socials i treball social». Autor dels articles «El pedagog i la pedagogia en l'àmbit de l'animació sociocultural: nivells i necessitats de formació», a BORDAS, I. i altres: *Les sortides professionals del llicenciat en pedagogia*. Universitat de Barcelona. «Quatre idees entorn d'unes pràctiques que volem explicar com a animació sociocultural», a DD.AA. (1994): *La cultura a reflexió*. Ajuntament de Sabadell.

Adreça professional: Departament de Teoria i Història de l'Educació. Divisió de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona.

(1) A partir d'ara i indistintament utilitzarem el terme *animació sociocultural* o les sigles ASC. Ho fem així perquè aquestes sigles són utilitzades habitualment per diferents autors en textos i esquemes per referir-se a l'animació sociocultural.

## **1. Necessitat i utilitat de l'animació sociocultural**

Sembla evident que la *societat, la cultura i l'educació* han estat els tres factors decisius d'aquest "ressorgir" de l'animació sociocultural. D'aquí, doncs, que aquests elements siguin els referents obligats amb què volem iniciar aquesta reflexió.

La societat, com a "conjunt organitzat de persones", i la cultura, com a "millora de les facultats físiques, intel·lectuals i morals de l'home", són els dos eixos en què es basa el progrés individual i col·lectiu de la humanitat. Ara bé, aquest desenvolupament també és generat, i de manera significativa, per l'educació, entesa, tal com afirma Faure (1987: 51), com una necessitat biològica i social:

*«Tot i que sembli estrany, per lluny que ens remuntem en el pasat de l'educació, aquesta apareix com a inherent a les societats humanes. Ha contribuït al destí de les societats en totes les fases de la seva evolució.»*

Tot grup, com a sistema, tendeix a optimitzar-ne les estructures i a augmentar-ne els coneixements. Tots els pobles intenten d'aconseguir la integració idònia dels seus membres per mitjà de la transferència d'uns valors i d'unes normes, per la qual cosa en diferents etapes de la humanitat han aparegut molts moviments, accions i persones que malden per fomentar la identitat social i cultural de la seva comunitat, sobretot en moments de crisi i de canvis. Societat, cultura i educació són, per tant, els conceptes que ens serveixen de marc general de referència, en què s'inscriu l'ASC, que sorgeix en un moment històric determinat amb la voluntat d'oferir respostes, per mitjà de la cultura, a la *necessitat de participació dels ciutadans en la vida social, política i econòmica de la comunitat*.

Des d'aquesta perspectiva, en els anys 60 neix el concepte d'animació sociocultural, que per al professor Trilla (1993: 88) apareix com un conjunt d'activitats que es desmarca dels canals acadèmics i elitistes de producció i transmissió de la cultura. A més, al començament aquest conjunt d'activitats s'acull a l'herència i recull el testimoni d'un conjunt variat d'entitats i activitats desenvolupades des de mitjan segle XIX que hem denominat "educació popular".<sup>2</sup>

---

(2) Moviments i activitats que impulsen i desenvolupen l'educació dels sectors rurals o de les classes socials subalternes.

I en la història més recent, la societat i l'educació espanyoles han generat un conjunt variat i molt ric d'experiències, que s'han convertit en una referència obligada per analitzar aquests fenòmens.

La lluita per aconseguir les nostres llibertats democràtiques, la transició política i els inicis de les noves administracions públiques van provocar el naixement de diverses entitats, com també la posada en marxa de moltes iniciatives amb un marcat accent polític i cultural. Dels cineclubs (cinema fòrum) a la recuperació de les festes tradicionals; de les associacions de veïns als ateneus culturals; dels moviments infantils i juvenils a les associacions de mestres; dels estudis universitaris a la formació sindical; de la música a la literatura... i centenars d'exemples més que van servir per establir les bases en què trobem alguns dels fonaments principals de l'actual animació sociocultural a Espanya, que no es poden oblidar: la *història recent ens hi obliga*.

Actualment al nostre país es donen un conjunt de situacions que, directament o indirecta, revaloren el discurs i la funció de l'ASC. El fort impuls que des de les administracions públiques i des del món associatiu es dóna a projectes, programes i activitats socials que relacionen el *benestar social amb l'educació i amb la cultura*, possiblement n'és el millor exemple.

La reiterada i constant demanda de la *participació dels ciutadans* en la vida pública s'ha convertit els últims anys en un denominador comú que expressen intel·lectuals i polítics, voluntat i desig que sovint queden reflectits com a objectiu explícit de diverses lleis.

Aquesta voluntat queda plenament reflectida en la Constitució Espanyola de 1977, quan en l'article 9.2 insta els poders públics -i amb ells la societat en general- a potenciar el desenvolupament social i cultural dels individus i, especialment, de la joventut:

*"Corresponde a los poderes públicos promover las condiciones para la libertad y la igualdad del individuo y de los grupos en que se integra sean reales y efectivas; remover los obstáculos que impidan o dificulten su plenitud y facilitar la participación de todos los ciudadanos en la vida pública, económica, cultural y social."* (Art. 9.2)

*"Los poderes públicos promoverán las condiciones para la participación libre y eficaz de la juventud en el desarrollo público, social, económico y cultural."* (Art. 48)

Aquesta "recomanació" ens torna a recordar que en la història -amb la imatge del moviment del pèndol d'un rellotge de paret- és recurrent la necessitat d'aconseguir un elevat grau de participació de la població en la vida de la comunitat. Possiblement aquest és el

motiu fonamental de la reaparició de l'animació sociocultural i que, juntament amb altre factors, en genera la vigència actual i en *justifica* àmpliament la *utilitat social i educativa*.

Tampoc no podem pas oblidar l'impuls que comporta, en aquest procés de revitalització de l'animació sociocultural, la *implantació dels estudis universitaris d'educació social* <sup>3</sup>, i l'avanç en la consolidació dels perfils professionals que se'n deriven. I és a partir d'aquests estudis quan es genera una certa ampliació i aprofundiment en els camps de coneixement de la realitat social i en els camps de la intervenció socioeducativa.

I com a resultat de tot plegat, apareixen en el *mercat bibliogràfic espanyol* nombrosos llibres sobre l'educació especialitzada, l'educació de les persones adultes i l'animació sociocultural o la mateixa educació social, amb la implicació de *diferents ciències* (filosofia, pedagogia, sociologia i antropologia) en diverses *investigacions*, i el creixent interès envers aquests estudis i les seves possibles aplicacions en *diferents sectors professionals* (ensenyament, treball social, educació en el temps lliure infantil...).

En definitiva, aquest desenvolupament i aquesta extensió de l'educació social tenen i tindran una *influència positiva en el desenvolupament de l'ASC* al nostre país.

## **2. Complexitat i flexibilitat del fenomen de l'animació sociocultural**

Un dels aspectes en què l'animació sociocultural mostra més "debilitat" és en el que es refereix al seu coneixement, de manera que autors com Gómez Pérez (1988: 33-50) afirmen que l'ASC es mou sovint en un camp on ni el llenguatge ni els models de referència són comuns. Per al professor Petrus (1986: 246), aquesta indefinició i profusió terminològica és deguda a la falta d'un model de desenvolupament cultural i a l'absència d'un paradigma de desenvolupament comunitari. D'altra banda, Monera (1986: 36) comenta que la

---

(3) Cal recordar que l'animació sociocultural, juntament amb l'educació especialitzada, l'educació d'adults i, en alguns centres, l'educació per al lleure i la formació ocupacional, forma part del currículum i les orientacions de la diplomatura en educació social.

gran diversitat d'accepcions aparentment contradictòries sorgeix del fet que l'ASC pot ser entesa com una funció social, una actitud, una mentalitat, una professió i fins i tot com un conjunt de tècniques i mètodes específics. I per a Bernard (1985: 79) cadascuna de les modalitats de l'ASC té interpretacions diferents.

En la pràctica de l'ASC ha experimentat ja des dels seus inicis una gran quantitat de transformacions que n'han condicionat notablement les finalitats i les tasques previstes. Aquesta situació ha dificultat també una clara conceptualització i la concreció del camp específic d'intervenció.

Principalment aquestes transformacions han estat motivades per:

-La complexitat dels interessos, les necessitats i *demandes socials* a què des de l'ASC es pretenia d'oferir respostes.

-La diversitat de les *interaccions* existents entre entitats, institucions, professionals i voluntaris implicats en aquesta tasca.

-I els *canvis ideològics i culturals* d'aquest segle<sup>4</sup>.

Aquest recorregut vacil·lant, complex i canviant, que ha comportat moltes dificultats a l'ASC, li ha aportat també, al llarg dels anys, una certa capacitat d'adaptació enfront de les "crisis" i enfront de les diferents situacions o "emergències socials" de cada situació històrica. En definitiva, la mobilitat i la flexibilitat a què s'ha vist obligada l'ASC s'han convertit finalment en característiques i elements substancials que li han permès i li permeten afrontar continus canvis socio-culturals que s'operen i que es donen a la nostra societat.

### 3. L'ASC com a intervenció social i cultural

La història sembla demostrar que tota societat, en un determinat estat de desenvolupament socioeconòmic, *prioritza models i esque-*

---

(4) Aquests arguments que s'exposen parteixen de reflexions anteriors a l'elaboració d'aquest article. L'origen es troba en la presentació d'una ponència que, amb el títol "Animació sòcio-cultural, objectius i àmbits d'actuació", vaig presentar en les jornades *Sabadell: la cultura a reflexió. Les ciutats mitjanes com a alternativa urbana i cultural*, el 1990.

mes de referència que tradueix en tots els camps d'acció, entre els quals, lògicament, es troba el camp educatiu. Igualment, sembla evident que aquests esquemes es corresponen inicialment més amb plantejaments ideològics i polítics que no pas amb plantejaments pedagògics.

De fet és per mitjà de l'acció de processos educatius com es transmeten i reproduïxen, implícitament o explícita, els continguts, procediments i valors d'aquests esquemes socials. Però també són coneguts els arguments dels qui afirmen que l'educació no solament és reproductora, sinó que també actua com a element de canvi social.

En termes generals entenem l'ASC com un procés d'intervenció, en el sentit literal de «prendre-hi part», de «fer de mitjancer per» o de «irrompre en una realitat amb la finalitat de modificar-la». Així doncs, l'ASC troba l'espai d'acció en el denominat (des de la sociologia) *esquema de l'«estructura social» i opera en el nivell de la intervenció*.

Malgrat la curta evolució històrica, sembla evident que l'ASC s'ha anat vinculant estretament, especialment pels objectius, als models de la intervenció socioeducativa<sup>5</sup>. Aquests models cobren una especial rellevància durant aquests últims anys, principalment a partir de la importància que s'atorga a l'expansió i al progrés cultural com a símptoma de l'augment de la qualitat de vida.

Qualsevol intervenció socioeducativa, que es justifica amb la finalitat de modificar la realitat dels individus per mitjà de l'adquisició de coneixements i valors, exigeix repercutir, irrompre i intervenir en el «context» col·lectiu (social i cultural) de la personalitat i indirectament en el «context» més personal (biològic i psicològic) dels individus. «Contextos» (o subsistemes) que, des de la perspectiva parsoniana, configuren el sistema d'acció<sup>6</sup>, com a marc general de l'acció social.

Per a Ucar (1993: 20), no pot plantejar-se cap intervenció al marge de la interpretació que els individus fan del seu entorn. En aquest sentit, esmenta que el principi bàsic de tota intervenció és l'especificitat de cada espai sociocultural, la qual cosa ens permet afirmar d'entrada que en cap cas no es podran realitzar dues intervencions iguals i, en conseqüència, tampoc dos processos o dos programes

---

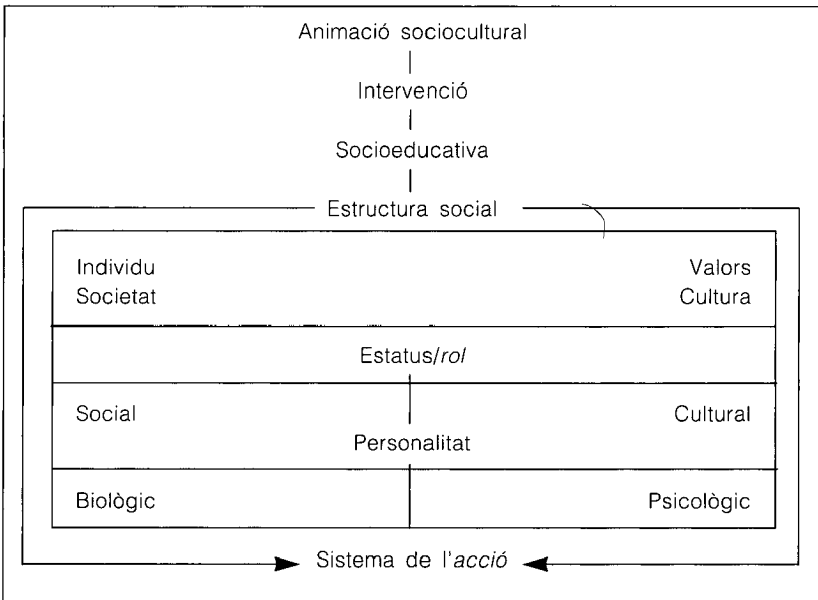
(5) Diferents autors avalen aquesta opinió (Ucar, 1993: 19; Requejo, 1986: 45; Colom, 1987: 25).

(6) *Acció*, entesa com a tota conducta humana, individual o col·lectiva, conscient i inconscient.

d'animació sociocultural iguals. Dit d'una altra manera, cada territori, cada comunitat o àmbit concret, demana un procés específic d'intervenció socioeducativa.

Així doncs, a partir d'aquest enfocament, estudiarem l'animació sociocultural des de la perspectiva d'una *intervenció socioeducativa des de l'estructura social i cultural de les persones i els grups i cap aquesta estructura*.

Quadre 1. *L'ASC com a intervenció socioeducativa: nivell operatiu i camp d'aplicació*



#### 4. Modalitats de l'ASC

A partir de l'evolució del concepte, des dels matisos que es desprenen de la disparitat de les múltiples definicions i des del context de l'evolució històrica, l'ASC s'ha manifestat de tres maneres, relacionada cadascuna d'elles amb el marc general de referència que es presentava anteriorment (la societat, la cultura i l'educació). Enfocaments o modalitats que es desenvolupen en la mesura que les propostes, moviments o activitats que es destaquen per un marcat caire educatiu, cultural o social.

- *Modalitat cultural.* Aquesta modalitat s'origina quan es vol potenciar la cultura com a expressió i producció dels valors de les persones, els grups i les comunitats. Des d'aquesta modalitat es desenvolupen dues grans maneres de procedir que sovint en la pràctica han entrat en debat i confrontació ideològica.

S'han denominat aquests dos corrents «difusió cultural» i «expressió cultural». En diferents textos i classificacions s'ha intentat identificar aquesta última amb l'ASC. Aquests dos corrents o realitats fàctiques també es defineixen per la influència de dos conceptes apareguts els anys 60: la «democratització de la cultura», que s'ha relacionat amb la difusió cultural, i la «democràcia cultural»<sup>7</sup>, que s'ha relacionat amb l'expressió cultural. Actualment les institucions més destacades en aquesta modalitat són: les cases de cultura, els centres culturals i recreatius, les entitats de cultura popular i tradicional, i els centres de producció cultural i artística.

- *Modalitat social.* Aquesta segona modalitat de l'ASC es dona quan es vol potenciar la participació com a instrument del dinamisme i d'estructuració social. Paral·lelament a la idea de participació, es desenvolupa l'argument segons el qual els ciutadans són participants de les condicions socials adequades per viure en la comunitat. Sobre aquesta modalitat es desenvolupen dos aspectes que cal destacar: la influència dels conceptes «qualitat de vida», «benestar social» o desenvolupament comunitari, d'una banda, i els conceptes «participació política» i «autoorganització de la comunitat», de l'altra. Les institucions més destacades que podem situar en aquesta modalitat actualment són: les associacions i moviments veïnals, els centres comunitaris i els grups de solidaritat i de voluntariat.

- *Modalitat educativa.* Modalitat derivada de destacar l'educació com el millor instrument de la socialització i de l'adquisició de cultura per al progrés personal i del grup. Aquesta modalitat s'ha desenvolupat a partir de la influència de dos grans moviments: les associacions «d'educació popular» i les associacions de «renovació pedagògica». Les institucions actuals que més s'han destacat en aquesta modalitat són: els moviments i centres d'educació permanent o de persones adultes i els moviments d'educació per al lleure infantil i juvenil.

Aquestes tres modalitats, en la pràctica i en la majoria de casos, no les podem separar o diferenciar, ja que sol ser voluntat de la majoria

---

(7) A WEBER, R: "Europa ante la acción sociocultural", a *Revista Cultura y Sociedad*. Madrid, núm. 24, Ministeri de Cultura, p. 119, es defineix la democràcia cultural com a "expresión de subculturas particulares, participación, comunicación, creatividad, calidad de vida en las relaciones sociales y el desarrollo global endógeno".



ria de moviments i institucions voler assumir i desenvolupar els aspectes socials, els culturals i els educatius en els seus estatuts i projectes. En canvi, sol ser més fàcil i habitual diferenciar cadascuna d'aquestes modalitats quan es parteix d'unes activitats concretes (per la necessària definició i concreció) o quan s'analitzen determinades institucions de l'Administració pública (per la sectorització dels serveis). En aquestes circumstàncies sí que és factible poder-se referir a una ASC preferentment cultural, social o educativa.

Quadre 2. Modalitats de l'ASC

Modalitat	Educativa		Cultural		Social	
Desenvolupament	Educació permanent	Educació en el lleure i per al lleure infantil i juvenil	Difusió cultural	Expressió cultural	Desenvolupament i promoció de la comunitat	Organització social
Actuació	Educació de persones adultes UUPP	Moviments d'educació en el lleure	Centres culturals i d'exposicions	Recuperació de tradicions Teatre d'aficionats	Grups de solidaritat Serveis socials Voluntariat	Associacionisme i organització veïnal
Influències	Educació popular	Moviments de renovació pedagògica	Democratització de la cultura	Democràcia cultural	Benes-tar social Qualitat de vida Solidaritat	Participació política i democràcia

## 5. Certes influències recents de l'ASC a Espanya

Encara que els inicis de l'ASC a Espanya es remunten a la dècada dels anys 60, és a partir de 1979 i coincidint amb les primeres eleccions municipals quan comença a donar-se'n el desenvolupament. En molt pocs anys apareixen multitud d'institucions culturals i, a l'empara d'aquestes, ressorgeixen diferents moviments. Apareixen les fundacions, instituts i patronats de cultura, joventut i esport municipals, s'impulsa la creació de centres de cultura, aules de cultura, escoles d'esbarjo, escoles camperoles, universitats populars...

Aquest ràpid procés, que irromp i es desenvolupa al nostre país, té lloc especialment per dos motius. El primer és la voluntat dels sectors polítics i culturals, des de l'oposició política, d'impulsar una revolució cultural, educativa i democràtica a Espanya. I el segon, la gran *influència dels corrents de l'ASC desenvolupades fora de les nostres fronteres*, que s'utilitzen com a fonts per a una renovació i innovació en el desenvolupament de la societat espanyola.

De les influències sobre el disseny cultural espanyol, se'n podria destacar:

a) En primer lloc, la *proximitat amb la veïna França*, on el model d'ASC està molt arrelat. Les característiques pròpies d'aquest model impregnen les nostres propostes i en queda el reflex en els moviments, institucions i activitats que es desenvolupen al nostre país. Això és especialment evident al llarg d'una primera època a Catalunya i al País Basc. No és pas casualitat que fins i tot la terminologia escollida per expressar les accions socioculturals (casals de cultura, universitats populars, casals de joves...) sigui idèntica a la de l'estat veí.

Durant els anys 80, centenars de tècnics de l'Administració pública espanyola i milers d'animadors visiten «santuaris» i els moviments a França, especialment les ciutats de Grenoble, Lió o París, manllevant d'alguna manera els models del que després serà la seva proposta metodològica i d'intervenció cultural.

b) Més endavant i seguint les passes de "l'escola renovadora espanyola", es contacta per una certa *empatia mediterrània* amb les experiències municipals i els moviments d'ASC *italians*. A partir de la meitat dels anys 80 els contactes, les visites són referències obligades en certes activitats que destaquen per les característiques innovadores, sobretot les que es donen des dels models de renovació pedagògica i cultural al nord d'Itàlia. Entre altres, ens referim al movi-

ment d'ensenyants (MCE) i al moviment infantil i juvenil (Archi Ragazzi-Archi Kids), que es desenvolupen amb certa importància a ciutats com ara Torí, Pàdua...

c) Des dels anys 60 *Hispanamèrica* es converteix en un corrent fluid d'informació, sobretot en relació amb els camps dels serveis socials, del desenvolupament comunitari, de l'ASC i, d'alguna manera, en el camp educatiu. La proximitat social i política, cultural i fins i tot econòmica genera una relació d'intercanvi d'experiències i informació entre Espanya i països com ara Argentina, Mèxic, Equador...

Aquests intercanvis, sens dubte, afecten també l'ASC. El reconeixement dels plantejaments socioeducatius de P. Freire, la ideologia i la praxi de la "teologia de l'alliberament", la metodologia del desenvolupament comunitari... canalitzades mitjançant cooperants i emigrants, mitjançant el món editorial (ed. Siglo XXI, per exemple), etc. generen múltiples influències que repercuteixen especialment en els moviments espanyols.

d) I els anys 80, especialment en la present dècada, s'obren les portes als intercanvis amb el centre i nord d'Europa. Es podria destacar els intensos contactes amb Anglaterra, Holanda i Dinamarca.

## Conclusió

L'ASC a Espanya ha estat, continua i continuarà essent un "instrument" útil per al progrés educatiu i cultural de les comunitats i de les persones. I en aquest sentit creiem que cal aprofundir en experiències, projectes i mètodes, com també debatre'ls i investigar-los, per ampliar i millorar el que representa i és actualment.

## Referències bibliogràfiques

- APPLE, M. W. (1996): *Política cultural y educación*: Morata Madrid.  
BESNARD, P. (1985): *L'Animation socioculturelle*. París: PUF.  
COLOM A.J. i altres (1987): *Modelos de intervención socioeducativa*. Madrid: Narcea.

- DELORME, CH. (1985): *De la animación pedagógica a la investigación-acción*. Madrid: Narcea.
- FAURE, E. i altres (1987): *Aprender a ser*. Madrid: Alianza Universidad-Unesco.
- GÓMEZ PÉREZ, C.: «La Animación sociocultural. Conceptos fundamentales», a *Revista de estudios sociales y de sociología aplicada*. Madrid, núm. 70, gener-març del 1988, p. 33-50.
- MONERA, M.L. (1986): «La animación sociocultural com un nuevo tipo de educación», a DD.AA.: *Fundamentos de la animación sociocultural*. Madrid: Narcea.
- PETRUS, A. (1989): «Animación sociocultural». *Pedagogía social y educación escolar*. VII Cursos de verano de Sant Sebastián. Universidad del País Vasco. San Sebastián. pp. 241-254.
- REQUEJO, A. (1986): «Educación y animación sociocultural: perspectivas antropológicas i bases éticas», a DD.AA.: *Fundamentos de la Animación sociocultural*. Madrid: Narcea.
- SANVISENS A. (1989): *Introducción a la pedagogía*. Barcelona: Barcanova.
- TRILLA J. (1983): *Otras educaciones. Animación sociocultural, formación de adultos y ciudad educativa*. Anthropos. Barcelona.
- TRILLA, J. (1997): *Animación sociocultural*. Barcelona: Ariel.
- UCAR, X. (1993): *Programas de Animación sociocultural*. Projecte docent inèdit. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

## **Paraules clau**

*Educació social*

*Animació sociocultural*

*Lleure*

*Societat*

*Cultura*

*Pedagogia social*

## Abstracts

*Este artículo pretende introducir brevemente algunas reflexiones en torno a la animación sociocultural, con la intención de demostrar su utilidad en el campo de la intervención social y educativa, a la vez que señalar sus modalidades y influencias que más han destacado durante estos últimos años en nuestro país.*

*Cet article vise à introduire de façon concise quelques réflexions sur le thème de l'animation socioculturelle dans le but de démontrer son utilité dans le domaine de l'intervention sociale et éducative, tout en signalant ses modalités et ses influences les plus remarquables ces dernières années dans notre pays.*

*This article provides a brief introduction to some thoughts about sociocultural activities, intending to show their usefulness in the field of social and educational intervention, and to indicate the outstanding modalities and influences in recent years in this country.*